

## Ο ΠΑΤΡΟΚΟΣΜΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ

Άννα Καραμανίδου  
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Α.Π.Θ.

Είναι γνωστό ότι η επίσημη άγιοκατάταξη του ιερομάρτυρος Κοσμά του Αιτωλού στο ὀρθόδοξο ἑορτολόγιο πραγματοποιήθηκε 192 χρόνια ἀπὸ τὸ μαρτύριό του στίς 24 Αὐγούστου 1779, μέ τήν -ὑπ' ἀριθμ. 260/20-4-1961- Πατριαρχική καί Συνοδική Πράξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐπί Ἀθηναγόρου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, μέ πρωτοβουλία τοῦ τότε Μητροπολίτου Αἰτωλίας καί Ἀκαρνανίας Ἱεροθέου, ἀπὸ τήν μητροπολιτική περιφέρεια τοῦ ὁποῖου καταγόταν ὁ Ἅγιος, δηλαδή ἀπὸ τὸ χωριό Μέγα Δένδρο.

Γνωρίζουμε ὅμως ὅτι στή συνείδηση τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἡμέρα τοῦ μαρτυρικοῦ του τέλους μέ ἀπαγωνισμό σέ ἓνα δένδρο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό Κολικόντασι, κοντά στό Μπεράτι (Βεράτιον), δίπλα στόν ποταμό Ἀψό, ἦταν ἅγιος ιερομάρτυρας. Αὐτὴ ἡ πίστη τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ ἐκφράσθηκε ἄμεσα καί διαχρονικά μέ ναοὺς πού ἀφιερώθηκαν στό ὄνομά του, μέ λαϊκὲς τοιχογραφίες καί φορητὲς εἰκόνες μέ θέμα τὸ μαρτύριό του καί τὸν ἴδιο εὐλογοῦντα ἢ κηρύττοντας, πού βρίσκονται σέ ναοὺς καί μοναστήρια κυρίως τῶν περιοχῶν, ὅπου ἔδρασε, ἀλλὰ καί μέ ἐκκλησιαστικούς ὕμνους καί ἀσματικές ἀκολουθίες, ὅπως τοῦ Σαμφειρίου Χριστοδουλίδου<sup>1</sup>, τοῦ Θωμᾶ Πασχίδη<sup>2</sup> καί τοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου<sup>3</sup>, πού συντέθηκαν πρὸς τιμὴν του.

Ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, γνωστότερος στοὺς πιστοὺς καί ὡς Πατροκοσμάς, ἀποτελεῖ ἐξέχουσα πνευματικὴ φυσιογνωμία τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων, ἡ ὁποία ἔχει γίνῃ θέμα ἑκατοντάδων ἐπιστημονικῶν μελετῶν καί πολὺ περισσότερων

---

1. *Ἀκολουθία καί βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμά τοῦ ιερομάρτυρος καί ἱσαποστόλου Ψαλλομένη κατὰ τὴν κδ' Αὐγούστου. Ποίημα Σαμφειρίου Χριστοδουλίδου*, ἐκδ. Χ. Ποταμιανοῦ, ἐν Κεφαλληνίᾳ 1894. (Ἄλλες ἐκδόσεις τῆς ἀκολουθίας: Βενετία 1814, Κεφαλληνία 1850, Πάτραι 1878)

2. *Ἀκολουθία καί βίος τοῦ ἁγίου ιερομάρτυρος καί ἱσαποστόλου Κοσμά τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ μαρτυρήσαντος ἐν ἔτει 1779 κατὰ μῆνα Αὐγούστου. Συντεθεῖσα χάριν εὐλαβείας ὑπὸ Θωμᾶ Ἀ. Πασχίδου*, Βουκουρέστι 1860.

3. *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ιερομάρτυρος καί ἱσαποστόλου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ (Φιλοθεΐτου)*. Ποίημα Γερασίμου Μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1971. (Ἄλλες ἐκδόσεις τῆς ἀκολουθίας: Ἀθῆναι 1966, Θεσσαλονίκη 1992).

όμιλιών, κατά τή διάρκεια συνεδρίων αλλά και λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων ἀνά τήν Ἑλλάδα στίς ἐπετείες τῆς ἑορτῆς του<sup>4</sup>,

Πράγματι ἀναφερόμενος κανείς στόν Ἅγιο Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό, δύσκολα θά βρεῖ νά παρουσιάσει καινούργιες πληροφορίες ἔχουν γραφεῖ καί εἰπωθεῖ τόσο πολλά γιά τόν Ἅγιο, τά ὁποῖα καλύπτουν ὅλες σχεδόν τίς πτυχές τοῦ ρποσώπου καί τοῦ ἔργου του. Τό ἐρευνητικό ἐνδιαφέρον γιά τόν Ἅγιος Κοσμᾶ ἀγκαλιάζει πολλές ἐπιστημονικές περιοχές θεολογία, φιλολογία, ἱστορία, παιδαγωγικά, κοινωνιολογία, πολιτική. Εἶναι ἰσχυρή ἀπόδειξη ὅτι τό ἔργο καί τό πρόσωπο τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ ἔχει προεκτάσεις στήν σύγχρονη ἐποχή. Ἐλκύει τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν. Μόλις τό 1974 ὁ Κώστας Σαρδέλης στό βιβλίο του *Ἀναλυτική βιβλιογραφία Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ (1765-1973)*<sup>5</sup> κατέγραψε ἑκατοντάδες ἐπιστημονικές μελέτες -945 γιά τήν ἀκρίβεια-. Ἐκτοτε ὁ ἐμπλουτισμός τῆς ἔρευνας γιά τό πρόσωπό του καί τή δράση του ὑπῆρξε τεράστιος<sup>6</sup>. Ἡ ἐμβέλεια αὐτή «ἀνάγκασε» τόν Ἰησουῖτη καθηγητή Gerhard Podskalsky νά τόν συμπεριλάβει στό ἐπιστημονικό του ἔργο *Ἡ Ἑλληνική Θεολογία ἐπί Τουρκοκρατίας (1453-1821)*, ὡς μοναδική ἐξάιρεση, ἀφοῦ τό ἔργο τοῦ Πατροκοσμᾶ δέν ἀνήκει καθαρά στό χῶρο τῆς ἐπιστήμης<sup>7</sup>. Προφανῶς καθίσταται ἀναγκαῖα ἡ σύνταξη μίας νέας ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας περί τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ μέ τήν προσθήκη καί τήν ἀξιολόγηση ὅλων τῶν ὑπαρχουσῶν μελετῶν<sup>8</sup>. Νά

---

4. Συνοπτικά γιά τίς ἐκδηλώσεις τοῦ ἔτους 2014 πρός τιμή τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ «300 χρόνια ἀπό τή γέννησή του», βλ. Σ. ΣΑΜΑΡΑ, *Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός στά σχολικά ἐγχειρίδια τῆς ἱστορίας τῶν νεοτέρων χρόνων*, [Μεταπτυχιακή Ἐργασία], Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 71-82, ὅπου καί νεότερη βιβλιογραφία.

5. Βλ. Κ. ΣΑΡΔΕΛΗΣ, *Ἀναλυτική βιβλιογραφία Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ (1765-1973)*, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 1974.

6. Ἐνδεικτικά βλ. Γ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, «200 χρόνια αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις καί ἐπανεκδόσεις γιά τόν ἅγιο Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό 1814-2014», *Πρακτικά Γ' Συνεδρίου Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος. Νεομάρτυρες, ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός - Ἐπαναστατικά κινήματα*, [Ἐρά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Πολιτιστικῆς Ταυτότητος], ἐκδ. Ἀρχονταρίκι, Ἀθήνα 2015, σελ. 261-277.

7. G. PODSKALSKY, *Ἡ Ἑλληνική Θεολογία στή σφαῖρα ἐπιρροῆς τῶν Λυτικῶν δογμάτων μετά τή Μεταρρύθμιση*, μεταφ. Γ. Δ. Μεταλληνός, ἐκδ. Μορφωτικό Ἴδρυμα Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 2005, σελ. 427-428 καί ὑποσ. 60.

8. Θεωροῦμε ἀναγκαῖο νά σημειώσουμε ἐπιλεκτικῶς κάποιες μελέτες, οἱ ὁποῖες ἐμπεριέχουν καί ἀξιόλογες βιβλιογραφικές ἀναφορές: Α. ΚΑΝΤΙΩΤΗΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (1714-1779)*, Ἀθήνα 1977. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (καί Βιογραφία)*, ἐκδ. Τῆνος, Ἀθήνα 1979. Ρ. VALLIANOS, "S. Kosmas Aitolos", *Greek Orthodox Theological Review* 25, 2 (1980) 172-186. Ν. VAPORIS, "Father Kosmas and the Gospel of Love", *Greek Orthodox Theological Review* 25, 2 (1980) 163-171. C. CAVARNOS, "St. Kosmas Aitolos on God", *Greek Orthodox Theological Review* 25, 2 (1980) 187-194. Α. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΥΡΙΑΚΟΥ, *Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί οἱ Βενετοί (1777-1779). Τά τελευταῖα χρόνια τῆς δράσης του καί τό πρόβλημα τῶν Διδαχῶν*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1984. Π. ΠΑΣΧΟΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*, ἐκδ. Ακρίτας, Ἀθήνα 1985. ΜΩΨΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Οἱ ἅγιοι τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ἐκδ.

σᾶς ἐνημερώσω ἐπίσης ὅτι ἀπό τό 2010-2021 ἔχουν δοθεῖ ἀπό τά Πανεπιστήμια δεκαπέντε μεγάλες μελέτες εἰδικές γιά τό ἔργο καί τήν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὅπου οἱ ἐρευνητές καταθέτουν τήν νεότερη βιβλιογραφία γιά τόν Ἅγιο . Μερικοί μεταδιδάκτορες ἐρευνητές τόν παρουσιάζουν καί ὡς διαπολιτισμικό δάσκαλο, διότι μέσα ἀπό τίς διδαχές του «*προέβαλλε ἀρχές καί ζητήματα διαπολιτισμικῆς ἐκπαίδευσης ὅπως: ἡ προστασία τῶν δικαιωμάτων τοῦ παιδιοῦ, ἡ θέση τῆς γυναίκα, ἡ ἀλληλεγγύη, ἡ κοινωνική συνοχή, ἡ ἰσότητα, ἡ ἐνσυναίσθηση, ἡ θρησκευτική ἐλευθερία καί ἡ ἐκμάθηση τῆς μητρικῆς γλώσσας*»<sup>9</sup>

Ἡ ἀναφορά στό ὄραμα τοῦ Πατροκοσμᾶ γιά τή χριστιανική Ρωμοσύνη χρίζει ἀρχικῶς κάποιων διευκρινήσεων.

Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς, πέραν τῆς διασωθείσης ἀλληλογραφίας του<sup>10</sup>, δέν ἔγραψε καμμία μελέτη. Ἐπικοινωνοῦσε μέ τό λαό πῶς ἄμεσα μέ τόν κηρυκτικό του λόγο<sup>11</sup> καί μέ τόν τρόπο τῆς ζωῆς του. Ἡ μελέτη τοῦ περιεχομένου τῶν Διδαχῶν του, ὅπως τίς διέσωσαν οἱ αὐτήκοοι μαθητές του καί οἱ μετέπειτα ἀντιγραφεῖς χειρογράφων<sup>12</sup>,

---

Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 487-492. Μ. ΤΡΙΤΟΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, - Ὁ φωτιστής τοῦ Γένους - ὁ προφήτης*, ἐκδ. Ἀποστολική Διακονία, Αθήνα 2009. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, «Ἡ διαλεκτική τῶν ταυτοτήτων τοῦ Πατροκοσμᾶ καί τοῦ Ἰωνα Δραγούμη», στό *Μαρτυρίες γιά θέματα πνευματικά καί κοινωνικά*, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 97-110. Βλ. τίς εἰσηγήσεις στα ὑπό ἔκδοση *Πρακτικά Ἐπιστημονικά Συμπόσια: Ὁρθοδοξία καί Οἰκουμένη Α΄, Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί οἱ θεολογικές ἀρχές τοῦ ἔργου του μία ἐπέτειος 1714-2014*, (Ἱερά Βασιλική καί Πατριαρχική Μονή Βλατάδων, Πατριαρχικό Ἴδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεολογική Σχολή Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 14/11/2014-15/11/2014), Θ. ΓΙΑΓΚΟΥ, «Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός μεταξύ Νόμου καί Χάριτος» - Κ. ΧΗΣΤΟΥ, «Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἀντιπρόσωπευτική μορφή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ 18ου αἰῶνος» - Σ. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ, «1779: Ἡ ἀποστολική μαρτυρία τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ πρὶν ἀπό τό μαρτύριο», Β. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗΣ, «Ἄνθρωπος καί Κοινωνία στίς Διδαχές τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ». Ε. ΠΡΙΓΚΙΠΑΚΗΣ, *Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός. Ὁ Μεγάλος Διδάσκαλος καί Φωτιστής τοῦ Γένους*, Πάτρα 2014. Ἐπίσης βλ. τίς εἰσηγήσεις Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, «Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί ἡ ταυτότητα τοῦ Γένους μας», Χ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, «Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός ὡς Ἱεροκήρυξ», Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Νεομαρτυρολογικά κείμενα καί λαϊκή θρησκευτικότητα κατά τήν Τουρκοκρατία», Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί ἡ Ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων» στό *Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος. Νεομάρτυρες, ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός - Ἐπαναστατικά κινήματα*, ὅπ. π., σελ. 249-259, 279-287, 325-350, 351-358 ἀντίστοιχα.

9. Γ. ΚΑΔΙΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Μ. ΚΑΡΑΒΙΔΑ, «Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός. Ἕνας διαπολιτισμικός δάσκαλος» *Πρακτικά 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Θεολόγων, Διδακτικές προσεγγίσεις στό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν*, 20-21 Μαΐου 2017, Θεολογική Σχολή Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 2017, σ.197.

10. Τήν ἀλληλογραφία τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ βλ. Α. ΚΑΝΤΙΩΤΗΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*, ἐκδ. Ὁρθόδοξου Ἱεραποστολικῆς Ἀδελφότητος «Ὁ Σταυρός», Αθήνα 1987, σελ. 317-329.

11. Τό βεληνεκές τοῦ κηρύγματος τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ βλ. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, *Παράδοση καί Ἀλλοτριώση*, ἐκδ. Δόμος, Αθήνα 52001, σελ. 90-107.

12. Βλ. Α. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΥΡΙΑΚΟΥ, *Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί οἱ Βενετοί (1777-1779) - Τα τελευταῖα χρόνια τῆς δράσης του καί τό πρόβλημα τῶν Διδαχῶν*, ὅπ. π., σελ. 56 κ. ἐξῆς. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Ὁ κατάσκοπος Marco γιά τόν Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό*, ἐκδ. Προφύρα, Αθήνα 2019, σελ. 147 καί ἐξῆς.

εγείρει ζητήματα χρονολογικά, ιδεολογικά, αξιοπιστίας, τά όποια κατά κόρον έχουν διερευνηθεί και έξακολουθούν να διερευνώνται από αξιόλογους έρευνητές. Οί Διδαχές πάντως παραμένουν ως κύρια πηγή άντλησης στοιχείων για τό περιεχόμενο τής διδασκαλίας του Πατροκοσμά. Σ' αυτές όμως πρέπει να προστεθεί ή καταγραφή τής συνολικής και διαχρονικής αντίδρασης του λαού στά κηρύγματά του. Ακριβώς διότι τό πλήθος πού τόν ακολουθούσε, τόν άκουγε, δέν τόν διάβαζε, και άπομνημόνευε περισσότερο τούς λόγους εκείνους πού έπηρέαζαν άμεσα τήν καθημερινή του ζωή, αλλά και τίς προσδοκίες τους ως ύποδουλωμένου στούς Τούρκους Γένους. Η άπήχηση του έργου του στον Έλληνισμό είναι πολλαπλή και δέν περιορίζεται μόνο στίς Διδαχές του, αλλά και στά «δέκα σχολεία έλληνικά» και «διακόσια διά κοινά γράμματα», όπως έγραψε ο ίδιος στίς 2 Μαρτίου 1779 στήν έπιστολή του προς τόν άδελφό του Χρύσανθο<sup>13</sup> και μέ τά όποια προσπαθούσε να εγείρει τήν έθνική συνείδηση τών Έλλήνων. Αριθμοί ένδεικτικοί πού ίσως αύξήθηκαν μέχρι τόν έπισυμβάντα λίγο άργότερα μαρτυρικό του θάνατο. Πέραν αυτών ή επίδραση τών κηρυγμάτων του καταφαίνεται και στά «ύπέρ τάς πεντακοσίας χιλιάδας σταυρούδια» πού μοίρασε «είς τόν κοινόν λαόν»<sup>14</sup>, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία του συγχρόνου του άγίου Νικοδήμου του Άγιορείτου, ο όποιος ήταν και αύτήκοος μάρτυρας όμιλιών του<sup>15</sup>. Η έμπειρία τών πιστών χριστιανών για τόν Έθναπόστολο Κοσμά καταγράφηκε ποικιλοτρόπως για όσα άκουσαν, είδαν μέ τά μάτια τους και ψηλάφησαν μέ τά ίδια τους χέρια<sup>16</sup>. Ο Πατροκοσμάς μετέδωσε στό πλήρωμα τής Έκκλησίας του Χριστού πέραν τών άρχών τής όρθοδόξου χριστιανικής διδασκαλίας πέραν τών άρχών τής όρθοδόξου χριστιανικής καθημερινής ζωής και ένα όραμα πού άφορούσε τό Έλληνοθρόδοξο Έθνος, τή Ρωμισούνη. Ήταν τό όραμα τής έννευεργσίας. Ήταν τό όραμα τής έλευθερίας από τήν μακραίωνη όθωμανική ύποδούλωση.

Ένα όραμα πού δέν ήταν όνειρο, ούτε μία προσωπική ή συλλογική επιθυμία άποκατάστασης του δικαίου. Τό όραμα ένέχει και μία διάσταση προφητική. Πηγάζει από ένα άγιοπνευματικό χάρισμα, αυτό τής προφητείας ο άγιος Κοσμάς δέν ύπήρξε μόνον ο μέγάλος θρησκευτικός, έθνικός και κοινωνικός άναμορφωτής, όπως όλοι τόν αναγνωρίζουν, αλλά ήταν και ένας μέγάλος μετά Χριστόν προφήτης. Οί διασωθείσες

---

13. Α. ΚΑΝΤΙΩΤΗΣ, *Κοσμάς ο Αίτωλος*, όπ.π., σελ. 317.

14. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Νέον Μαρτυρολόγιον, ήτοι Μαρτύρια τών νεοφανών Μαρτύρων. Τών μετά τήν Άλωσιν τής Κωνσταντινουπόλεως κατά διαφόρους καιρούς, και τόπους μαρτυρησάντων, συναχθέντα εκ διαφόρων Συγγραφέων, και μετ' έπιμελείας ότι πλείστης διορθωθέντα και συν Θεω νυν πρώτον τύποις έκδοθέντα, διά συνδρομής φιλοχρίστων, και φιλομαρτύρων Χριστιανών, τών εν τή Εύρώπη πραγματευόμενων. Είς κοινήν τών Όρθοδόξων ώφέλειαν*, έκδ. Παρά Νικολάφ Γλυκεί τῷ έξ Ίωαννίων, Έν έτίησιν ,αψ4θ' (1799), Φωτοαναστατική έκδοση Άγιορειτική Έστία, [Άθωνικά Ανάλεκτα 3], Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 232-233.

15. Βλ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, όπ. π., σελ. 230.

16. Πρβλ. *Α' Ίω*. 1,1.

κυρίως στίς τοπικές παραδόσεις τῶν ἀκροατῶν του προφητεῖες ἐντυπωσιάζουν μέ τό πλῆθος, τήν ποικιλία καί τήν ἀκριβολογία τους, καθώς οἱ περισσότερες ἐπιβεβαιώθηκαν ἤδη<sup>17</sup>.

Ὁ ἀσκητικός βίος καί ἡ ἀγιορείτικη παράδοση πού κουβαλοῦσε στούς ὄμους του διά βίου ὁ Πατροκοσμᾶς εἶχαν ἐπιφέρει Θεία χάριτι τήν κάθαρση τοῦ νοῦ του, οὕτως ὥστε νά ἀποβεῖ δεκτικό σκεῦος τοῦ θείου φωτισμοῦ. Τό Πανάγιον Πνεῦμα ἀπεκάλυπτε στόν ἅγιο ὡς παρόντα, γεγονότα τοῦ μέλλοντος, προκειμένου νά διαφωτίζει τό λαό τοῦ Θεοῦ καί νά τοῦ ἐνισχύει τήν ἐλπίδα, φωτίζοντας τίς ψυχές πού βασανίζονταν μέσα στό σκοτάδι τῆς σκλαβιάς καί τῆς ἀπελπισίας. Ἔτσι ἀναδεικνύεται φωτιστής τοῦ Γένους μέ πλήρη συναίσθηση αὐτῆς τῆς θείας δωρεάς καί τῆς ἀποστολῆς πού τοῦ ἀνέθεσε ὁ Θεός. Στή μνημονευθεῖσα ἐπιστολή του πρός τόν ἀδελφό του Χρύσανθο, σχολάρχη στή Νάξο, σημειώνει ὅτι στή ζωή του γίνονται «πολλά καί ἀπίστευτα εἰς τούς πολλούς καί μήτε ἐγώ δύναμαι νά καταλάβω» καί διαπιστώνει ὅτι ὅλα πραγματοποιοῦνται «*τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος καί τόν λόγον μου βεβαιοῦντος διά τινων ἐπακολουθησάντων σημείων*»<sup>18</sup>.

Ὁ Πατροκοσμᾶς εἶναι ὁ Βλέπων, εἶναι ὁ Ὁραματιστής, εἶναι ὁ Προφήτης τοῦ Γένους. Οἱ προφητεῖες του εἶναι πολλές καί ἀναφέρονται εἴτε στήν ἀπελευθέρωση τοῦ δούλου Γένους, εἴτε στό ἀπώτερο μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας μέ τίς καταστροφές ἀλλά καί μέ τά ἐπιστημονικά ἐπιτεύγματα<sup>19</sup>. Ὁ προφητικός του λόγος ἐνίσχυε ἰδιαίτερος τή διδασκαλία του ὅταν ἀναφερόταν σέ ἐσχατολογικά θέματα, ὅπως τό τέλος τοῦ κόσμου καί ὁ ἐν δόξῃ ἐρχομός τοῦ Χριστοῦ κατά τή μέλλουσα κρίση.

Ὅπως καί οἱ Διδαχές, ἔτσι καί οἱ Προφητεῖες, δέν γράφτηκαν ἀπό τόν ἴδιο, ἀλλά ἀπό τούς συνοδούς καί παρόντες μαθητές του, οἱ ὅποιοι τίς κατέγραφαν εἴτε ἀπό μνήμης, εἴτε μέ δική του ὑπαγόρευση. Ὁ εὐρύς πολλαπλασιασμός τους φανερώνει τόσο τό ἐνδιαφέρον τῶν πιστῶν, ὅσο καί τήν ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη πού εἶχαν ὅλοι πρός τόν θεόπνευστο λόγο του. Εἶναι σίγουρο μάλιστα ὅτι οἱ Διδαχές διαβάζονταν στίς ἐκκλησίες μπροστά στό ὀρθόδοξο ποιμνιο ἀπό ἐκπροσώπους του,

---

17. Μ. ΤΡΙΤΟΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ Φωτιστής τοῦ Γένους, ὁ Προφήτης*, ὅπ. π.. Μ. ΤΡΙΤΟΣ, *Ἐκπληρωμένες Προφητεῖες Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ*, ἐκδ. Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Ἄγιον Ὅρος <sup>2</sup>2014.

18. Α. ΚΑΝΤΙΩΤΗΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός* ὅπ.π., σελ. 317-318.

19. Γιά τίς προφητεῖες τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, βλ. ΕΥΘΥΜΙΑ ΜΟΝΑΧΗ (ΙΟΥΛΙΑ ΓΚΕΛΤΗ), *Οἱ προφητεῖες τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στήν ἱστορία*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Ἁγ. Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἀθήναι 2004.

ὅπως μαρτυροῦν οἱ ἱστορικές πηγές τῶν Βενετῶν<sup>20</sup> πού παρακολουθοῦσαν τίς δράσεις του<sup>21</sup>.

Γιά τούς σκλαβωμένους Ἕλληνες οἱ Προφητεῖες τοῦ Αἰτωλοῦ ἦταν τό ἀγαπημένο τους ἀνάγνωσμα καί ἄκουσμα. Μέ αὐτές μιλοῦσε πιά ἄμεσα στήν ψυχή τοῦ λαοῦ, θάρρος, πίστη καί τήν ἐλπίδα τῆς ἐθνικῆς ἀνάστασης. Ἔτσι ὁ λαός περνοῦσε ἀπό τήν ἀδράνεια στήν ἐνεργοποίηση. Διότι τό «ποθούμενον» δέν θά ἐρχόταν διά μαγείας. Ἔπρεπε νά προετοιμασθεῖ. Μέ ποιο τρόπο; Μέ τήν καλλιέργεια τῆς ὀρθόδοξης καί ἑλληνικῆς συνείδησης, μέ τή συνειδητοποίηση τῆς ρωμαϊκῆς ταυτότητας σέ ἀντίθεση ὄχι μόνον πρός τόν ὀθωμανό κατακτητή, ἀλλά καί πρός τόν ἀλλόδοξο δυτικό μισσιονάριο τοῦ Παπισμοῦ καί τῆς Δύσης.

Ὁ ἅγιος Κοσμάς δέν δίστασε νά κατονομάσει τόν Πάπα (τόν Παπικό θεσμό) ὡς αἴτιο συμφορῶν τοῦ κόσμου καί νά ἀποκαλύψει ὅτι «ὁ Θεός ἤφερε τόν Τοῦρκον» καί ὑπέταξε σ' αὐτούς τό Γένος, διότι ἡ ὑποταγή στά «ἄλλα ρηγάτα» (δυτικά παπικά βασίλεια), «μᾶς βλάπτουν εἰς τήν πίστιν»<sup>22</sup>. Δηλαδή τόνιζε ὡς μέγιστο κίνδυνο γιά τήν Ὀρθοδοξία τήν διαστροφή τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Καί τήν ὀρθόδοξη πίστη τήν ἱεραρχοῦσε πάνω ἀπ' ὅλα.

Μέσα στό ὄραμά του ὁ Πατροκοσμάς γιά τή Ρωμισύνη διέβλεπε τήν ἀναγκαιότητα ἀνάπτυξης τῆς παιδείας. Χαρακτήριζε ὡς ἁμαρτία νά μένουν «τά παιδιά ἀγράμματα καί τυφλά». «Καλύτερα», ἔλεγε, «νά μένουν φτωχά καί γραμματισμένα, παρά πλούσια κι ἀγράμματα». «Κάντε σχολεῖα. Νά βγοῦν ξύπνια παιδιά γιά τό γένος καί αὐτά θά τό ἐλευθερώσουν» «Νά σπουδάσετε τά παιδιά σας νά μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καί ἡ ἐκκλησία μας εἶναι ἑλληνική καί τό γένος μας εἶναι Ἑλληνικόν. Καλλίτερα ἀδελφοί μου νά ἔχης ἑλληνικόν σχολεῖον εἰς τήν χῶραν σου, παρά νά ἔχης βρύσες καί ποταμούς, διότι ἡ βρύσις ποτίζει τό σῶμα, τό δέ σχολεῖον ποτίζει τήν ψυχήν». Τά ἀγράμματα παιδιά τά χαρακτήριζε ὡς «γουρουνόπουλα» ἀδιάφορων γιά τή μόρφωσή του γονέων. Ἡ σημασία τῶν γραμμάτων πιστοποιεῖται ἀπό τήν ἴδια τήν Ἐκκλησία μας, διότι «ἡ πίστις μας δέν ἐστερεώθη ἀπό ἀμαθεῖς ἀγίους, ἀλλά ἀπό σοφούς καί πεπαιδευμένους». Διότι ἐκεῖ μαθαίνουν τά παιδιά τό κατά δύναμιν «τί εἶναι Θεός, τί εἶναι Ἁγία Τριάς, τί εἶναι ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, τί εἶναι δαίμονες, τί εἶναι Παράδεισος, τί εἶναι κόλαση, τί εἶναι ἁμαρτία, ἀρετή ... τί εἶναι Ἁγία Κοινωνία, τί εἶναι Βάπτισμά, τί εἶναι ἅγιον Εὐχέλαιον, ὁ Τίμιος Γάμος, τί εἶναι ψυχή, τί

---

20. Α. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΥΡΙΑΚΟΥ, *Ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός καί οἱ Βενετοί (1777-1779). Τα τελευταῖα χρόνια τῆς δράσης του καί τό πρόβλημα τῶν Διδαχῶν*, ὅπ. π., σελ. 59. Μ. ΤΡΙΤΟΣ, *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός ὁ Φωτιστής τοῦ Γένους, ὁ Προφήτης*, ὅπ. π., σελ. 61.

21. Γιά τήν Βενετική στάση ἔναντι τοῦ Κοσμά, βλ. ΑΡΤΕΜΗ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΥΡΙΑΚΟΥ, *Ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός καί οἱ Βενετοί (1777-1779). Τα τελευταῖα χρόνια τῆς δράσης του καί τό πρόβλημα τῶν Διδαχῶν*, ὅπ. π., σελ. 43-55. Ἐπίσης βλ. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Ὁ κατάσκοπος Marco γιά τόν Κοσμά τόν Αἰτωλό*, ὅπ. π..

22. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (καί Βιογραφία)*, ὅπ. π., σελ. 270.

είναι κορμί, τά πάντα από τό σχολεῖον τά μανθάνομεν, διατί χωρίς τό σχολεῖον περιπατοῦμεν εἰς τό σκότος ... Τό σχολεῖον ποτίζει τήν ψυχήν, τό σχολεῖον ἀνοίγει τέσ ἐκκλησίες, τό σχολεῖον ἀνοίγει τά μοναστήρια»<sup>23</sup>.

Μέ τό ὄραμα τῆς παιδείας συνδέεται ἄρρηκτα καί τό θέμα τῆς γλώσσας. Ὁ Πατροκοσμᾶς εἶχε νά ἀντιμετωπίσει σέ πολλούς ἠπειρώτικους κυρίως τόπους τήν ἐξάπλωση πού εἶχαν τά ἀρβανίτικα. Ὁ ἴδιος κατεῖχε ὑψηλή παιδεία. Ἔπρεπε ὁμως νά γίνει κατανοητός καί ἀποδεκτός ἀπό τούς χριστιανούς ἀκροατές του στήν ἀπλή καί ἀνεπιτήδευτη δημοτική γλώσσα. Χρησιμοποίησε λοιπόν τόν γλωσσικό κώδικα τῆς ἐποχῆς του καί τόν συνταίριαξε ἀρμονικά μέ τή γλώσσα τοῦ Εὐαγγελίου καί τῆς θείας Λατρείας, δημιουργῶντας μία γέφυρα μετάβασης στά εὐαγγελικά μηνύματα. Σκοπός του ἦταν νά ὠφελήσει τό ταλαιπωρημένο ποιμνιο τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό κήρυττε μέ τρόπο φυσικό καί ἀβίαστο, χρησιμοποιῶντας ἀφειδῶς εἰκόνες καί παραδείγματα, κατά τό ὑπόδειγμα τῶν παραβολῶν τοῦ Κυρίου. Δίπλα σέ λαϊκές ἐκφράσεις παρέθετε αὐτοῦσια ἀγιογραφικά χωρία καί λατρευτικές ἐκφράσεις, γιά νά παιδαγωγήσει «έν Χριστῷ». Ἡ ἐπιμονή του στήν καλλιέργεια τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, τόσο στό χῶρο τοῦ σχολείου, ὅσο καί στά σπίτια τῶν χριστιανῶν, στοχεύει στό νά ἀποκτηθεῖ ἐκεῖνο τό ἐργαλεῖο, μέσω τοῦ ὁποίου σώζεται ἀνά τούς αἰῶνες ὁ ἐλληνορθόδοξος πολιτισμός. «Ὅποιος χριστιανός, ἄνδρας ἢ γυναῖκα, ὑπόσχεται μέσα εἰς τό σπίτι του νά μὴν κουβεντιάξουν ἀρβανίτικα, ἄς σηκωθῆ ἀπάνου νά μοῦ τό εἰπῆ καί ἐγώ νά πάρω ὅλα του τά ἀμαρτήματα εἰς τόν λαιμόν μου ἀπό τόν καιρόν ὁποῦ ἐγεννήθη ἕως τώρα καί νά βάλω καί ὅλους τούς χριστιανούς νά τόν συγχωρέσουνε καί νά λάβη μίαν συγχώρεσιν, ὁποῦ ἂν ἔδινε χιλιάδες πουγγία, δέν τήν ἐματάβρισκε»<sup>24</sup>. Συγκλονιστική τόσο ἡ μαρτυρία, ὅσο καί ἡ κοινοτική προέκταση στήν ὁποία προσβλέπει ὁ Ἅγιος, καθὼς τό προσωπικό ἢ οἰκογενειακό θέμα τό ἀνάγει στό κοινοτικό πλαίσιο, καθὼς ἡ ἐλληνική γλωσσολαλία τους ἀφορᾶ ὅλους.

Ἡ παιδαγωγός κ. Σαμαρᾶ Σωτηρία στήν μελέτη της γιά τόν Ἅγιο Κοσμᾶ<sup>25</sup> θά σημειώσει ὅσον ἀφορᾶ τήν ἐλληνική γλώσσα· «Ἦξερε ὅτι ἀπώλεια τῆς γλώσσας σήμαινε ἀπώλεια τῆς πίστεως καί τῆς ἐλληνικότητος. Γιά τόν πατροκοσμᾶ ἡ ἐλληνική γλώσσα ἦταν Εὐαγγέλιο, ὑμνολογία, λατρεία, θεολογικοί ὄροι πού δέν ἀντικαθίστανται καί δέν ἀποδίδονται, ὅταν μεταφραστοῦν. Αὐτός ἦταν ὁ βασικός λόγος που χτυποῦσε τή διγλωσσία. Ἦθελε γλωσσική ὁμογένεια καί ὁμογλωσσία χωρίς ρωγμές, γιατί πίστευε ὅτι μονάχα ἔτσι θά μπορούσε νά ἔρθει τό “ποθούμενον”», τό ὁποῖο δέν περιορίζεται μόνο σέ μία ἐθνική ἀπελευθέρωση, ἀλλά κυρίως σέ μία «έν Χριστῷ» πνευματική ἀναγέννηση. Ὁ προφήτης τοῦ Γένους προεῖδε καί τά ἐμπόδια αὐτῆς τῆς πορείας στήν ὀρθοδόξως ἄχρωμη καί ἄοσμη παιδεία τῶν σχολαστικῶν δυτικοτραφῶν καί

23. I. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδασχῆς (καί Βιογραφία)*, ὄπ. π., σελ. 142.

24. I. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδασχῆς (καί Βιογραφία)*, ὄπ. π., σελ. 207-208.

25. Σ. ΣΑΜΑΡΑ, *Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός στά Σχολικά Ἐγχειρίδια τῆς Ἱστορίας τῶν Νεοτέρων Χρόνων*, [Master], Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 2016, σ. 10-11.

λογοκρατῶν δασκάλων, στήν ἀδιαφορία καί τήν ἐφάμαρτη ζωή τῶν γονέων, στήν ἀναξιοτήτα ὄσων κληρικῶν παραμελοῦν τήν ὑψίστη ἀποστολή τους.

Ἄς ἀκούσουμε πῶς στό ὄραμά του ὁ Πατροκοσμᾶς περιγράφει τόν ἄξιο ποιμένα, στόν ὁποῖο ὁ Χριστός ἐμπιστεύθηκε τό ἀγαπημένο του ποιμνιο:

«Λέγω μόνον διά ἐσένα, παιδί μου, ὅπου μέλλεις νά γένης παπᾶς, πρέπει πρῶτον νά εἶσαι καθαρός, ὡσάν τόν ἄγγελον, νά μάθης γράμματα ἑλληνικά νά ἐξεύρης νά ἐξηγᾶς τό Εὐαγγέλιον καί τήν Ἁγίαν Γραφήν καί νά γίνεσαι δεκαοκτώ χρονῶν ἀναγνώστης, εἴκοσι ὑποδιάκονος, εἰκοσιπέντε διάκονος. Καί ὅταν γένης τριάντα χρονῶν, ἀνίσως καί σέ παρακαλέσουν οἱ κοσμικοί καί ὁ δεσπότης, τότε νά γένης παπᾶς χωρίς νά δώσης ἕνα παρᾶ. Καί νά ἔχης ἕνα κελλίον κοντά εἰς τήν ἐκκλησίαν νά φυλάγης, καθῶς ὁ μπακάλης φυλάγει τό ἀργαστήρι του, ὅ,τι ὧρα σέ ζητήσουν οἱ κοσμικοί νά σέ εὐρίσκουν. Ὁ πιστικός περιτριγυρίζει τά πρόβατά του, ὁμοίως καί ἐσύ ὁ παπᾶς ἔχεις χρέος νά πειριτριγυρίζεις τά σπίτια τῶν χριστιανῶν ἡμέρα καί νύκτα, ὄχι νά τρώγης καί νά πίνης καί νά παίρνης τά πράγματά τους, ἀλλά νά στοχάζεσαι ποῖος ἄνδρας εἶναι μαλωμένος μέ τήν γυναῖκα του, ποῖος πατέρας μέ τό παιδί του, ποῖος ἀδελφός μέ τόν ἀδελφόν του, ποῖος γείτονας μέ τόν γείτονα νά τούς βάνης εἰσέ ἀγάπην, αὐτό εἶναι τό χρέος τοῦ παπᾶ, καί νά βάνης τήν ζωήν σου καί τό κεφάλι σου διά τούς χριστιανούς. Καί ὅταν λειτουργᾶς καί τελειώνης τό Εὐαγγέλιον νά τό κλῆς καί νά τό βάνης εἰς τήν ἀγκαλιά σου νά τό ἐξηγᾶς εἰς τούς χριστιανούς τί παραγγέλλει ὁ Χριστός νά κάνουν καί νά στοσχαθῆς πῶς οἱ φοῦντες ὅπου εἶναι εἰς τό ἐπιτραχήλι καί ἔχεις εἰς τόν λαιμόν σου κρεμασμένο, δέν εἶναι φοῦντες, ἀλλά εἶναι οἱ ψυχές τῶν χριστιανῶν καί μία ψυχή νά χαθῆ ἀπό αὐτές ἔχει ὁ Θεός νά τήν ζητήσῃ ἀπό τόν λαιμόν σου ἐν ἡμέρα Κρίσεως. Καί νά στοχάζεσαι τό φελόνι ὅπου φορεῖς καί δέν ἔχει μανίκες τί φανερώνει; Φανερώνει πῶς ὁ παπᾶς δέν πρέπει νά ἔχη χέρια νά ἀνακατώνεται εἰς τά κοσμικά πράγματα, ἀλλά νά ἔχη πάντοτε τόν νοῦν του εἰς τόν οὐρανόν. Καί ὅταν μαζώνης τό φελόνι σου καί γίνεται ὡσάν δύο πτέρυγας, τί φανερώνει; Φανερώνει πῶς, ἀνίσως καί κάνεις καλά, ὡσάν ἄγγελος ἔχεις νά ἀπετάξης νά πηγαίνης εἰς τόν Παράδεισον. Καί καθῶς πλένεις τό ὑποκάμισόν σου καί τοῦ βγάνεις τήν λέραν καί ὕστερα τό φορεῖς, ὁμοίως καί ὅταν θέλῃς, νά λειτουργήσῃς, ἂν δέν κλαύσης πρῶτον νά πλύνῃς καί νά καθάρῃς τήν ψυχήν σου μέ τά δάκρυα, νά μὴν ἀποτολμήσῃς νά κοινωνήσῃς τά Ἄχραντα Μυστήρια. Ἄν τό κάνῃς αὐτό, ἄληθινά εἶσαι ἀνώτερος ἀπό τούς ἀγγέλους καί δέν εἶμαι ἄξιος μῆτε τά ποδάρια νά σκύψω νά σοῦ φιλήσω. Εἶδέ πάλιν καί εἶσαι ἀνάξιος, ἀγράμματος, ἀπαίδευτος, μεμολυσμένος μέ ἁμαρτίες ὡσάν ἐμένα καί πηγαίνεις καί δώνεις γρόσια καί φλωρία καί βάνεις μεσίτας καί ἀγοράζεις τό πετραχήλι, δέν ἀγοράζεις τό πετραχήλι, παπᾶ μου, ἀλλά τήν Κόλασιν καί καίεσαι πάντοτε. Καί ὅταν πιάνῃ ὁ παπᾶς καί λέγῃ τό Εὐαγγέλιον καί λέγῃ τόσα ψεύματα καί τόσες βλασφημίες, ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τόν παπᾶ, καλύτερα ἦτο νά στέκη ἀπό μακαριά νά κλαίῃ διά τίς



*ἀμαρτίες του, διά νά τόν εὐσπλαγχνισθῆ ὁ Θεός νά τον βάλῃ χωρίς ἐπιτραχήλι εἰς τόν Παράδεισον, παρά νά τόν βάλῃ μέ τό πετραχήλι εἰς τήν Κόλασιν νά καίεται πάντοτε»<sup>26</sup>.*

Στό ὄραμα τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ γιά τίς ρωμαϊκές τοπικές κοινωνίες μεγάλη σημασία ἀποδίδεται στήν ἀρμονική σχέση τῶν κοσμικῶν προεστώδων μέ ὅλα τά μέλη τῆς κοινότητος. Οἱ προεστοί ὀφείλουν νά τούς ἀγαποῦν ὅλοι σάν παιδιά τους καί νά διαμοιράζουν τίς ὀφειλές τῶν φόρων «κατά τήν δύναμιν τοῦ κάθε ἑνός» χωρίς προσωποληψίες, διότι μέ τίς ἀδικίες βάζουν φωτιά στόν ἑαυτό τους καί καίγονται. Ὅμως καί ὁ ἀπλός λαός ὀφείλει νά ἀγαπᾷ καί νά τιμᾷ τούς προεστούς του καί νά παρακαλεῖ τόν Θεό γιά τήν ψυχή τους καί γιά τή ζωή τους. Διότι σέ κάθε κίνδυνο ὡς πρῶτοι ὑπεύθυνοι καλοῦνται οἱ προύχοντες νά δώσουν λόγο γιά λογαριασμό ὅλης τῆς κοινότητος.

Μεγάλη σημασία ἀποδίδει ὁ Ἅγιος στίς σωστές συζυγικές σχέσεις σέ κάθε χριστιανική οἰκογένεια. Σέ μία ἀνδροκρατούμενη πλήρως ἐποχή ἡ πρώτη του συμβουλή εἶναι: «Οἱ ἄνδρες ὅσον ἠμπορεῖτε νά ἔχετε τήν ἀγάπην μέ τέσ γυναικες σας. Δέν βλέπετε πόσους πειρασμούς ἔχουν οἱ εὐλογημένες μέ τά παιδιά τους, μέ τό σπίτι, μέ τό ἔνα, μέ τό ἄλλο;»<sup>27</sup>.

Παρακινεῖ στήν ἀμοιβαῖα παρηγοριά καί ὑπομονή ἰδιαίτερος ὅταν συμβαίνουν ἄσχημα περιστατικά μέ δύστροπες συμπεριφορές εἴτε τοῦ ἀνδρα, εἴτε τῆς γυναῖκας, προσβλέποντας στήν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ.

Οἱ συμβουλές του πρός τά παιδιά ἀρχικά ἀπαιτοῦν τιμή «πρός τόν πατέρα καί τήν μητέρα, ζῶντας καί ἀποθαμένους» μέ τήν παρατήρηση ὅτι ἡ ὑπακοή γίνεται μόνο «εἰς τό καλό καί ὄχι εἰς τό κακόν». Δηλαδή, «ἔτυχε ὁ πατέρας σου καί ἀρνήθη τόν Χριστόν καί ἐπῆγε μέ τόν Διάβολον, σέ παρακινεῖ καί ἐσένα νά ἀρνηθῆς τόν Χριστόν; Ὅχι, θά τοῦ πεῖς»<sup>28</sup>. Πάνω ἀπ' ὅλα παραμένει ἡ πίστις καί ἡ προσήλωση στόν ἀληθινό Θεό.

Ἄς ἐπανέλθουμε στό σημεῖο αὐτό στό κεφάλαιο τῶν ἐπαληθευμένων προφητειῶν τοῦ Πατροκοσμᾶ, οἱ ὁποῖες καί ἐπισφράγιζαν στό πνευματικό αἰσθητήριο τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τό Θεόδοτο χάρισμα καί τό ὄραμά του<sup>29</sup>. Θά περιορισθοῦμε στήν πρώτη θεματική ἐνότητα πού ἀφορᾷ τίς προφητείες, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μέ τήν ἐθνική ἀπελευθέρωση τῆς ὑπόδουλης Ρωμοσύνης<sup>30</sup>.

---

26. Π. ΠΑΣΧΟΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*, ὅπ. π., σελ. 164-166. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (καί Βιογραφία)*, ὅπ. π., σελ. 279-281.

27. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (καί Βιογραφία)*, ὅπ. π., σελ. 282.

28. Ι. ΜΕΝΟΥΝΟΣ, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (καί Βιογραφία)*, ὅπ. π., σελ. 282.

29. Μ. ΤΡΙΤΟΣ, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ Φωτιστής τοῦ Γένους, ὁ Προφήτης*, ὅπ. π., σελ. 65-78. Μ. ΤΡΙΤΟΣ, *Ἐκπληρωμένες Προφητείες Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ*, ὅπ. π.

30. Τίς προφητείες γιά τό «Ποθούμενο» καί γιά τήν ἐπαλήθευση μερικῶν ἐξ αὐτῶν βλ. ΕΥΘΥΜΙΑ ΜΟΝΑΧΗ (ΙΟΥΛΙΑ ΓΚΕΛΗ), *Οἱ προφητείες τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στήν ἱστορία*, ὅπ. π., σελ. 23-25, 34-111.

Τό «ποθούμενο», ή ἀπελευθέρωση γιά τίς περιοχές τῆς Ἡπείρου δέν ἦρθε τό 1821, ἀλλά μέ τόν Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο τό 1912. Γιά τή χρονιά αὐτή ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ προφητεία ὅτι «τό ποθούμενον θά ἔρθῃ ὅταν θαρθοῦν δύο πασχαλιές μαζί», ἡ ὁποία λέχθηκε στό Βασιλικό Πωγωνίου τῆς Ἡπείρου. Πράγματι τό 1912 συνέπεσαν ἡ γιορτή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καί τοῦ Πάσχα (σύμφωνα μέ τό παλαιό ἡμερολόγιο). Στό ἴδιο χωριό ὁ Ἅγιος ὑπέδειξε δύο δενδρύλλια καί προσδιόρισε ὅτι «τό ποθούμενον θά ἔρθῃ, ὅταν σμίξουν αὐτά», πρᾶγμα πού κατά τήν τοπική παράδοση συνέβη τό ἴδιο ἔτος 1912. Μάλιστα ὁ κοινός τους κορμός σώζεται ἀκόμη καί δίπλα ἔχει κτισθεῖ ναός πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ. Στή Χειμᾶρα τῆς Βορείου Ἡπείρου ἡ προφητεία προσδιόρισε ὅτι «τό ποθούμενον θά τό δοῦν στήν τρίτη γενεά τά ἐγγόνια σας», γεγονός τό ὁποῖος ἐπίσης χρονολογικά ἐπαληθεύεται, ἂν ὑπολογίσουμε στά 25 χρόνια τή διάρκεια κάθε ἐρχόμενης νέας γενεᾶς.

Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι καί ἡ προφητεία του πού λέχθηκε στήν ἐνετοκρατούμενη Κεφαλλονιά, ὅτι «Θάρθουν οἱ κόκκινοι σκοῦφοι κι ὕστερα οἱ Ἄγγλοι ἐπί 54 χρόνια, καί κατόπιν θά γίνῃ Ρωμαῖκο»<sup>31</sup>. Πράγματι τούς Ἐνετούς διαδέχθηκαν πρῶτοι οἱ Γάλλοι, μέ τούς χαρακτηριστικούς κόκκινους σκούφους τῆς ναπολεόντιας ἐποχῆς, κατόπιν οἱ Ἄγγλοι γιά 54 χρόνια, γιά νά παραδοθοῦν τά Ἐπτάνησα στήν Ἑλλάδα τό 1864. Παρέμεινε ὁμως γενικά διάχυτη σέ πολλά μέρη τῆς τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας ὁ προφητικός λόγος τοῦ Πατροκοσμᾶ, ὅτι «αὐτό μία μέρα θά γίνῃ Ρωμαῖκο καί καλότυχος ὁποῖος ζήσῃ σέ κείνο τό βασίλειο».

Ἡ ἐν συνόλῳ θεώρηση τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου τῶν σκλάβων στά τραγικά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καί ἡ μέχρι τοῦ μαρτυρίου διακονία γιά τό ποίμνιο τοῦ Κυρίου, τόν ἀναδεικνύουν ὡς ἕνα νέο «σκεῦος ἐκλογῆς» τοῦ Θεοῦ στό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας γιά τήν Ἐκκλησία τῆς Ρωμοσύνης. Ὁ ὄραματισμός του μεταλαμπαδεύθηκε σέ χιλιάδες πιστούς καί καρποφόρησε «καρπὸν ἑκατονταπλασίονα» μέ ὄρατό μὲν ἀποτέλεσμα τήν παλιγγενεσία τοῦ Ἔθνους, μυστικό δέ καρπὸ τήν πνευματική ἀναγέννηση καί τή σωτηρία ἀναρίθμητων ψυχῶν. Τίς οἶδεν, πόσες ὀρθόδοξες χριστιανικές κοινότητες οἰκοδομήθηκαν πάνω στά θεμέλια τῆς ἀγιοπατερικῆς παραδόσεως, ὅπως τήν δίδαξε ὁ Πατροκοσμᾶς; Τίς οἶδεν, πόσες ὀρθόδοξες χριστιανικές οἰκογένειες ξαναβρῆκαν τόν δρόμο τῆς θυσιαστικῆς ἀγάπης; Τίς οἶδεν, πόσες ψυχές χριστιανῶν ὀρθοδόξων ἀδελφοποιήθηκαν ἐν Χριστῷ, φωτίσθηκαν καί ἀγιάσθηκαν στά ἱερά νάματα τῆς ἐλληνορθόδοξης παραδόσεως;

Ἡ πολιτεία καί ἡ δράση τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ μέ ἀπόλυτη συνέπεια μεταξύ Ὀρθοδοξίας καί Ἑλληνισμοῦ, ἀφήνει μία πολύτιμη διαχρονική παρακαταθήκη. Ὁ Ἅγιος ἤδη μέ το ἄγρυπνο καί φωτισμένο βλέμμα τῆς

---

31 ΕΥΘΥΜΙΑ ΜΟΝΑΧΗ (ΙΟΥΛΙΑ ΓΚΕΛΤΗ), *Οἱ προφητεῖες τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στήν ἱστορία*, ὅπ. π., σελ. 102-107.

ψυχῆς του ἔβλεπε τόν ἐπερχόμενο νέο κόσμο τῆς ἀλλοτριωμένης χριστιανικῆς Δύσης νά ἀπειλεῖ τόν κόσμο τῆς Ρωμοσύνης.

«*Ἀπό τόν Χριστό μή χωρίζεσθε καί ἀπό τήν Ἐκκλησία*» διακηρύττει ὑποδεικνύοντας τήν ἀσφαλή ὁδó καί τήν κιβωτό τῆς σωτηρίας, τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

«Ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός εἶναι μία μοναδική καί ἐνεπανάλειπτη μορφή τοῦ νεοτέρου Ἑλληνισμοῦ γιά τήν ἐθνική καί ἐκκλησιαστική μας συνείδηση· εἶναι ὁ ἅγιος τῶν σκλάβων, ἡ μεγαλύτερη λαοπαιδευτική μορφή, ὁ μεγαλύτερος Διαφωτιστής τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ κορυφαῖος ἀναγεννητής τοῦ γένους ἱερομάρτυς ἀσκητής, προφήτης προσπαρασκευαστής καί πρόδρομος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Κόσμημα τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ γένους ὅπως δηλώνει τό ὄνομά του Κοσμάς».